

Naj končam z epizodo iz Kocbekove knjige Strah in pogum: igralska skupina nastopi v neki južnjaški vasi, zgodba pa pripoveduje o tem, kako Turki ugrabijo domače dekle. Ko pride do ugrabitve, dvorana plane pokonci in v en glas zahteva: dajte nam jo nazaj! Teorija odraza ne razume razlike med resničnostjo vsakdanjega odnosa in resničnostjo umetniškega dejanja ali doživljaja oziroma trdi, da se obe resničnosti nahajata na istem »kontinuumu«. V tem smislu je takšna teorija globoko protikulturalna. Nekaj podobnega pa je nekoč zapisal celo Marx, ko je rekel, da za nemuzikalno uho tudi najlepša glasba nima nikakršnega pomena.

Jože
Volfand

Ne mimo dnevnega reda o revialnem tisku

Ali se je polemika o slovenskem revialnem življenju končala ali pa gre le za trenutno zatišje? Lani decembra je Vladimir Kavčič, predsednik skupščine Slovenske kulturne skupnosti in književnik, v Delu (v Književnih listih) povzdignil glas proti poenostavljenim sodbam, češ da revije (mišljena je bila predvsem Nova revija) objavljajo stališča in mnenja, ki nasprotujejo socializmu in so družbi škodljiva.

Zato so se ob takih obsodbah uredniške in idejne podobe slišale zahteve po ukinitvi »spornih« revij, zlasti tistih, ki so odpirale »prepovedane« ali »neprimerne« teme. Detabuizacija nekaj družbenih problemov in pojavov (iz preteklosti in sedanosti) je potemtakem vznemirila tiste sile, ki so bolj naklonjene takojšnjim administrativnim ukrepom — ukinitvi revije ali vsaj o ideološkemu žuganju, se pravi avtoriteti moči, Manj pa je bilo, navzlic resnici, da je Nova revija objavila nekaj tekstov z izostreno miselno alternativo uveljavljenim pogledom na posamezna družbena vprašanja (tudi na primer na nacionalno vprašanje), poskusov mišljenjskega soočenja, idejnega razčiščevanja; analize pojavov in združevanja pluralističnih stališč do posameznih, kakor se je zdelo, nedorečenih in še premalo problematiziranih tem.

Te vrste idejnih srečevanj je v zadnjem obdobju na Slovenskem sploh malo. Marksistična kritika ne reagira na vplive, pojave in pisanja, ki jih sicer v kulturni in politični javnosti nekateri pogostoma označujejo za nesocialistične, vprašljive, sporne, škodljive, protisamoupravne. V izraženem pluralizmu samoupravnih interesov v revialnem življenju se to razodeva ob dokaj jasni diferenciaciji istomišljenjskih skupin, zbranih okrog glavnih slovenskih revij (Dialogi, Nova revija, Problemi, Sodobnost), kar dopušča ob morebitnih incidentnih situacijah več možnosti za ideološko arbitražo. Odsotnost ali manko marksistične kritike in mirno sobivanje raznovrstnih pogledov na tokove konfliktnega družbenogospodarskega in političnega življenja v Jugoslaviji — brez kake posebne želje po dialogu ali kresanju mnenj — kajpak dajeta več orožja v roke argumentom moči kot pa môči argumentov. Mišljenjsko vrtičkarstvo, ki ni kaj prida pripravljeno na demokratično razpravljanje, na poslušanje in sprejemanje nasprotnih argumentov, na usklajevanje in mo-

rebitno poenotenje pogledov, hote ali nehoče odpira vrata ideološkim cenzorjem. Tistim ideološkim dirigentom, ki vidijo v vsaki različnosti pogledov že nevarnost za socializem in samoupravljanje. Res pa je še nekaj drugega. Podobno kot so za pluralizem samoupravnih interesov in za samoupravno demokracijo nevarni nestrpni, ideološki vročekrvneži, se lahko reče tudi za tiste mišljenjske skupine, nosilke monopolov v gospodarstvu, kulturi ali ob revijah, ki slišijo samo sebe in se imajo za edine pravoverne — v odnosu do oblasti, do uradne ideologije in sistema, a tudi do drugih skupin (zbranih kjerkoli).

Ali se da torej povsem naklonjeno pritrditi ocenam, povedanim na seji sveta za kulturo pri predsedstvu RK SZDL, kjer je bil govor o uresničevanju sprejetih vsebinskih zasnov revij Dialogi, Nova revija, Problemi in Sodobnost, da našete revije (in bržkone še mnoge druge) prispevajo k demokratizaciji kulturnega življenja na Slovenskem? Da, če se demokratizacija kulturnega življenja meri po številu revij in časopisov, ki se med seboj dovolj jasno razlikujejo po vsebinskem, idejnem in estetskem profilu, po raznolikosti interesov, takih in drugačnih, ki jih izražajo. Diferenciacija interesov v slovenskem kulturnem življenju oziroma na področju »duhovne« produkcije ni nov in ne neutemeljen ali nepričakovan pojav. Toda tudi za kulturo in za diferenciacijo interesov znotraj kulture se da vprašati, ali se načelo o pluralizmu samoupravnih interesov priznava samo toliko časa, dokler se ne prikažejo na svetlo vsi parcialni interesi — spolitizirani ali ne, to je vseeno. Kajti za samoupravno demokracijo in za koncepcijo pluralizma samoupravnih interesov ni dovolj, če se samo priznava legitimnost drugačnih in nasprotujočih si interesov. Enako, če ne celo pomembnejše je, kako priti do sinteze, kako parcialne interese združevati v skupni družbeni interes, v revolucionarno spreminjanje družbenoekonomskih odnosov, ki so hrana diferenciaciji interesov. Edvard Kardelj je zapisal, da pluralizem samoupravnih interesov »ne more biti samo pluralizem empiričnih interesov. To je hkrati tudi pluralizem idejne, znanstvene in politične misli, s tem, da ta pluralizem ni več instrument monopolov oblasti, ampak izraz gibanja samoupravnih subjektov.« (Smeri razvoja političnega sistema socialističnega samoupravljanja.)

Soočjenje parcialnih interesov naj bi torej privedlo do take idejne, znanstvene in politične sinteze, ki odpira perspektive naprednega, to pa oblikuje nove vizije v samoupravnem socialističnem razvoju, ki daje napotilo in pobude za človekovo samoupravno samoosvobajanje. Demokratizacije kulturnega življenja na Slovenskem, če jo presojava skozi prizmo revialnega življenja, ni mogoče dosegati samo s hvalo dejstvu, kako nedvoumno so revije zdiferencirane, kako so odprte, kako so idejno pluralistične in podobno. Za vse štiri našete revije (Dialogi, Sodobnost, Nova revija in Problemi) je prav značilno, kako redko objavljajo besedila o, denimo, kulturi samoupravljanja in dialoga, o pluralizmu samoupravnih interesov v kulturi, o kulturi oziroma o duhovni produkciji kot udejanjenju človekovega generičnega bistva (v samoupravno združenem delu), o modelu kulturne politike samoupravne socialistične družbe, o razrednem vidiku samoupravne kulturne politike, o vzrokih obnavljanja etatičnega modela kulturne politike in podobno. Velik izziv esejističnemu razmišljanju o naši sodobni kulturni in družbeni praksi je vprašanje, koliko in zakaj je kulturna ustvarjalnost še privilegij določenega sloja in zakaj tako mukoma dosegamo lepo zamišljeno integracijo materialnega in duhovnega dela.

Slovenske revije se manj, kot je prav, z analitičnim in kritičnim samopreverjanjem vprašujejo, kje so na samoupravni fronti za udejanjanje zgodovinske možnosti, ki jih človeku, delavcu (tudi kulturnemu) ponuja, navkljub vsem zagatam in razpotjem, samoupravljanje. Vsebinska preglednica objavljenih tekstov bi pokazala presenetljivo skromno število tem, iz katerih bi se dalo razbrati, kaj pa se dogaja znotraj kulturne politike in kako je s samoupravljanjem v kulturi (tudi v revijah na primer, kjer se je ugotovilo, kako težka že v uredniških odborih ali v izdajateljskih sosvetih delegati zares nastopajo kot delegati).

Nedavno, nekoliko žolčno dopisovanje v Književnih listih, kako je s financiranjem revij, še bolj potiska na obrobje bistvena vprašanja slovenskega revialnega življenja. Eridino jabolko, jabolko prepira, vendarle ne more biti predvsem in samo denar. Kakor je tudi zelo hlapljiv očitek, da lahko predsednik skupščine kulturne skupnosti Slovenije usodno spodreže materialne korenine ene ali druge revije. Polemika o financiranju revij, je, z vsemi nalepkami vred, vnovič odkrila šege kulturnega dialoga na Slovenskem. Z nezavito besedo pa je pridodala k temu spoznanju še nekaj — da delegatske poti v kulturi (od spodaj navzgor) še niso dovolj v mislih in vedenju tistih, ki so ali naj bi bili enakopravni udeleženci v dogovarjanju v kulturi. Pridružujem se Vladimiru Kavčiču, ki se je takole opredelil: »Revije in časniki v našem sistemu niso last ali monopol posameznih skupin ali celo posameznikov, ampak so zamišljene kot javne ustanove, v katerih se uresničujejo specifični družbeni interesi. Vsebinska zasnova revij in časnikov je nastajala v javni razpravi in v okviru SZDL. Uredniški sveti so kot družbeni organi pooblaščen, da uresničujejo to zasnovo. Prepričan sem, da nekateri slovenski izobraženci te vloge do revialnega tiska ne razumejo in tudi ne sprejemajo. Sveti revij so se znašli pred zahtevnimi nalogami in vprašanje je, ali so sploh dovolj usposobljeni za opravljanje svoje vloge. Njim namreč pripada pravica in dolžnost oblikovanja družbenega interesa v konkretni praksi revije. Uredniki so pod pritiskom pluralističnih estetskih pa tudi drugačnih usmeritev, zato ne morejo uveljavljati lastnih kriterijev in prevzemajo vlogo poštnih nabiralnikov...«

Pisec opozarja še na tematsko ozkost revij, na smotrnost in učinkovitost slovenskega revialnega tiska in na neustrezno politizacijo, »ki se vsakih nekaj let ponavlja in obnavlja, vselej pa ima negativne posledice za slovensko kulturo v celoti in za usodo posameznih kulturnih delavcev še posebej.« Takšna problematizacija slovenskega revialnega tiska kajpak močno pogloblja vsebino polemike o financiranju revij. Ob podtekstu določenih trditev, zlasti o neustrezni politizaciji posameznih revij, se je mogoče vrniti k izhodiščni točki razpravljanja — koliko revije danes demokratizirajo kulturno življenje ali pa, najbrž je predvsem mišljena Nova revija, z izrazito politizacijo obravnav nekaterih tem in s tem politizacijo parcialnih interesov odvezujejo roke nasprotnikom samoupravne demokracije. Politizacija parcialnih interesov v idejni sferi ni nič posebnega. To je znan pojav, v zgodovini slovenskega revialnega tiska jih je bilo že nekaj. Pravila igre v samoupravni demokraciji, ko gre za preudarno zblíževanje parcialnih interesov z zgodovinskim, skupnim interesom družbe, niso napisana samo za eno vrsto samoupravnih subjektov. Vseeno je pač, ali je v tem primeru mišljena idejna borba proti birokratizmu in etatizmu ali restalinizirajočim težnjam v družbi;

ali delavčeva sposobnost in možnost za razpolaganje s presežnim delom; ali pa tabu teme iz bližnje preteklosti.

Revija ne more biti poštni nabiralnik. Ne more zaradi obrambnega idejnega pluralizma ali v imenu demokracije vsakršne odgovornosti objaviti kakršenkoli tekst. Praviloma imamo pri tem zmerom v mislih izzivalne tekste, idejne provokacije, skrajno spolitizirane tekste, brez kritične distance in brez revolucionarne volje, da se v družbi spreminja vse, kar ovira človekovo osvobajanje. Na srečo je lakiranja vsak dan manj. Morebiti je poudarjanja izvirnih rešitev, viškov ustvarjalnega in humanega celo premalo.

Če bodo revije z večjim idejnim pogumom znotraj uredniških vrst reagirale na različna razhajanja ob kritičnih razgledih po družbeni praksi (in teoriji), bo tudi manj možnosti za zmagoslavje tistih, ki bi taka razhajanja radi odpravili po kratkem postopku.

Hvale vredna je bila odločitev sveta za kulturo pri predsedstvu RK SZDL, da razpravlja o revialnem tisku in ne pristane, take pobude so bile, na posebno obravnavo uredniške usmeritve Nove revije. Svet je storil še en korak — omejil se je od poskusov, da bi idejna razhajanja ob objavi posameznih tekstov v revijah reševali mimo samoupravnih in delegatskih poti, mimo sistema. Z oblastjo. S prisilo, z birokratskim odvzemom finančne pomoči, češ da ni sprejemljivo denarno podpiranje »opozicijskih« publikacij. No, prisluhnti bi bilo treba še o eni možnosti za pogovarjanje o idejnih razhajanjih, o alternativnih pogledih, o drugačnih miselnih, zideologiziranih sprehodih po družbi še zmeraj ne povsem osvobojenega dela, po družbi konkretnih, resničnih problemov in konfliktov. Mislim na fronto, na Socialistično zvezo, na njene dele. Svet za kulturo pri predsedstvu RK SZDL še ni Socialistična zveza. O revialnem tisku ali o tekstih, ki jih ta tisk objavlja, pa ni dovolj tehtnih premišljanj niti v ZK in v marksističnem centru CK ZKS ne v Zvezi socialistične mladine ne v sekcijah pri SZDL ne v strokovnih društvih in združenjih. Marsikje tudi ni posebnega navdušenja za drobnogledno (ne le finančno) paberkovanje po revijah. Izkušnje z Dialogi mi to potrjujejo. Kljub posebnim pobudam delegati (medobčinski sveti SZDL) na območju severozahodne Slovenije niti v svetih za kulturo niso dregnili v uredniško in drugo problematiko Dialogov. Kaj šele, da bi kdo poskušal z marksističnim analitičnim posluhom zaznati ali presojsati, kakšne vědnosti in vrednote prodaja revija. Izdajateljski sosveti, kot je ugotovil svet za kulturo pri predsedstvu RK SZDL, delujejo še preveč formalno, v njih ni vsebinskih razpravljanj in dialoga o izvedbi temeljnih vsebinskih zasnov revij, resnična razmerja med izdajateljskimi sosveti in uredniškim odborom pa se pokažejo na sejah (praviloma enkrat ali dvakrat letno), ko se potrdi, kdo v kulturni politiki revije zares in v celoti odloča.

Družbenega vplivanja na javne »kulturne ustanove«, kar so ali naj bi bile tudi revije, torej ni več kot toliko, kolikor so zavzeti posamezni delegati v izdajateljskih svetih ali kolikor tu in tam, spet zaradi različnih nagibov, o njih spregovorijo še kje drugje in ne le na seji sveta za kulturo na republiški ravni. S tem minimiziranim deležem širšega družbenega interesa v uredniški in kulturni politiki revialnega tiska se ne bi smele strinjati predvsem revije same, torej njihovi uredniški odbori. Stopnjevana zahteva po stalnem vsebinskem, strokovnem, idejnopluralističnem vrednotenju revije bo celotni revialni tisk povsem drugače uvrščala v kulturno in družbeno

politiko. Revijam bo odvzemala okrasek, da se obnašajo monopolno, da so zaprte, da niso pripravljene na dialog z uporabniki, to je z bralci (tudi s tistimi, ki berejo »po uradni dolžnosti«). Odvrčale bodo od sebe občasne ideološke monsune že samo zaradi enega ali dveh tekstov in podobno.

Podružbljanje revialnega tiska ne more biti le poza — zgolj zato, ker revije ne morejo izhajati brez dotacij. Program Slovenske kulturne skupnosti za leto 1984 objavlja, da bi naj revije in časopisi dobili 69.337.000 din, torej nekaj manj kot sedem starih milijard. Predlog finančnega načrta za vse kulturne dejavnosti pa znaša 1.301.541 tisoč din, kar pomeni, da revialni tisk ne dobi mnogo (Sodobnost bi dobila 4.660.000 din, Problemi 4.200.000 din, Nova revija 4.200.000, Dialogi 4.200.000, Teorija in praksa 6.039.000 ipd.). Toda o tem, ali je to veliko ali malo sredstev, so mnenja najbrž različna. Ker revije in časopisi participirajo v svobodni menjavi dela in ker so subjekt kulturne (in družbene) politike, je v njihovem, kot se reče, vitalnem interesu samoupravna, delegatska, strokovna, družbenopolitična (frontna) razprava o uredniški politiki in o tem, kar še sodi zraven. O revialnem tisku, pa ne le o njem, so bolj zaželeno besede po dnevnem redu kot mimo njega.

Pragmatizmu vsakodneвне prakse, tudi kulturniške in uredniške, pa bi se morali najprej postavljati po robu marksistična kritika in analiza, ne pa pragmatizem politike, birokracije ali monopolnih jeder (kultura ni izvzeta).

Vse to bi bogatilo demokratizacijo kulturnega življenja v Sloveniji in Jugoslaviji.

Borut
Trekman

O izjavah pianistov

Priznam, da sem že koj spočetka, ko sem v prvi letošnji številki *Sodobnosti* zasledil intervju z Ivom Pogoreličem, vsaj čisto narahlo delil začudenje, ki ga je bralcem s svojim uvodnim pojasnilom hipotetično dovolilo uredništvo. Nisem si seveda znal precej pojasniti, čemu ta intervju, kaj ima navsezadnje Ivo Pogorelič opraviti s slovensko (in — last, not least — celo z jugoslovansko) kulturo, razen da se, resda kot Ivo Pogorelich (tako je z velikimi črkami napisano njegovo ime npr. na njegovih štirih dosedanjih ploščah za *Deutsche Grammophon* — in RT Beograd, ki te plošče izdaja na jugoslovanskem trgu, ta *ch* pridno in pridoma popravlja v *č*, saj je ta trg kljub vsemu še zmerom ves razvnet od patriotičnih čustev), razen da se torej Pogorelič v tujem svetu ne odreka svojega jugoslovanskega porekla, kadar ga pač kdo popraša po tem. V vsem drugem je že postal člen v svetovnem glasbenem *businessu*, ki zadnja leta cvete v neslutelih razsežnostih. No, to začudenje je trajalo le bežen hipec, saj mi je takoj prodrlo v zavest, da Pogorelič, kot smo slišali že prej iz njegovih lastnih ust, še posebej rad prihaja v Ljubljano (resda ne ravno